

امام فخر رازی

نویسنده : دکتر بصیر کامجو

ابوعبدالله محمد فرزند عمر فرزند حسین فرزند حسن فرزند علی تبرستانی رازی تاجیک ایرانی ، دانشمند علوم معقول و منقول، معروف به ابن الخطیب و « فخر رازی » در سال 544 ه.ق در « ری » متولد شد و در سال 606 ه.ق. (1) در « هرات » دیده از جهان بست . وی در دوره فرمانروایی خوارزمشاهیان می زیست و جاه و منزلت و نفوذ کلام او در نزد شاه محمد خوارزمشاه بسیار بود. او در علم کلام و معقولات سرآمد عصر بود و در فنون مختلف ، تألیفات مهمی دارد.

مردم خراسان زمین برای فرا گرفتن اندیشه ها و شنیدن سخنان فخر رازی شوق و رغبت بی اندازه داشتند. وی نزد شاهان و امیران زمانه اش نیز از شوکت و جلال و احترام بی پایان برخوردار بود . در جدل و گفتگو مقابل دانشمندان هم دوره اش خیلی دست بالا داشت. هیچ کسی توان مقابله را با وی نداشت. در دانش زمانه خود همچو : ریاضیات ، فلسفه و کلام و تفسیر و فقه چیره دست بود .

فخر رازی بر وفق حکمت و با ذوق کلامی و حکمی خویش به تأویل و توجیه آیات قرآن پرداخته است . از جمله تفاسیر وی یکی :

« التنبیه علی بعض الاسرار المودعة فی بعض سور القرآن » و تفسیر کبیر است .

فخر رازی در بیشتر اصول مسلم فلسفی شک کرده و بر فلاسفه متقدم نظیر ابن سینا و دیگران از راه استدلال عقلی و فلسفی در آمد و برد ایراد منطقی نسبت به ابن سینا پرداخت چنانچه حکیمانی چون « خواجه نصیر توسی » ، « قطب الدین رازی » ، « میرداماد » و « ملاصدرا » مدتها سرگرم جواب دادن به شبهات و ایرادات او بوده اند. به سبب همین قدرت تفکر در تشکیک است که وی را « امام المشککین » لقب داده اند.

از آثار اوست :

1 - نهاية العقول ،

2 - کتاب الاربعین ،

- 3 - المطالب العالية ،
- 4 - محصل افكار المتقدمين و متأخرين ،
- 5 - البيان و البرهان فى الرد على اهل الزيغ و الطغيان ،
- 6 - المباحث العماديه فى المطالب المعاديه ،
- 7 - تهذيب الدلائل و عيون المسائل ،
- 8 - ارشاد النظر الى لطائف الاسرار ،
- 9 - تحصيل الحق ،
- 10 - الزبدة ،
- 11 - المعالم ،
- 12 - **مفاتيح الغيب معروف به تفسير كبير** است که اگر چه خود نتوانست آنرا بپایان برد لیکن پس از او بدست مفسرینی از قبیل ابن الخوئی (فوت 637 هـ.ق.) و سبوطی (فوت 911 هـ.ق.) تمام شده است .
- تفسیر کبیر امام فخر رازی در حقیقت دائرة المعارفی از علوم و اطلاعات دینی آن مرد خردمند است . او در آغاز تفسیر گفته است که وقتی گفته بودم :
" میتوان از سوره حمد ده هزار مسئله استنباط نمود ، جمعی بر این گفتار من انکار کردند ، اینک که به تصنیف آغاز کردم سوره حمد را بنفصیل تفسیر کرده ام تا برهانی بر دعوی من باشد . " (2)
- 13 - نهاية الايجاز فى علم البيان ،
- 14 - المسائل الخمسون ،
- 15 - شرح کلیات قانون ابن سینا ،
- 16 - ستینی یا حدائق الانوار فى حقائق الاسرار ، این کتاب را « امام فخر رازی » بنام علاءالدین تکش خوارزمشاه در سال 574 هـ.ق. تألیف کرده .
- 17 - الملخص : در منطق و فلسفه ،
- 18 - شرح الاشارات ، در این کتاب ایراداتی بر ابن سینا وارد کرده که بعدا خواجه نصیرالدین طوسی آنها را جواب داده است ،
- 19 - شرح عيون الحكمة ،
- 20 - مباحث المشرقية : در دو مجلد نوشته شده و شامل مسائلی در مبحث وجود ، در ذکر اقسام ممکنات و الیهات و بابی مشتمل بر بیان ضرورت نبی و اختصاصات و شرایط او است . (3)
- 21 - اجوبة المسائل النجاية
- 22 - السر المكنون

23 - شرح اسماء الله الحسنى در طلسمات

24 - شرح مفصل زمخشری در نحو

25 - شرح الوجیز غزالی در فقه

26 - شرح سقط الزند معری

27 - رساله روحیه در ده فصل در ماهیت روح و اثبات حقیقت و بقاء و مراتب تجلی و ارواح و امثال این مسائل ،

28 - الاختیارات العلائیة یا الاحکام العلائیة فی الاعلام السماویة در باب مسائل نجومی است. (4) ، این کتاب را عبری نیز ترجمه کرده اند .

نمونه ای از رباعی ایشان :

هرجا که زمهرت اثری افتاده است	سودازدهای بر گذری افتاده است
در وصل تو کی توان رسیدن کانجا	هرجا که نهی پای سری افتاده است
کنه خردم در خور اثبات تو نیست	و آرامش جان بجز مناجات تونیست
من ذات ترا به واجبی کی دانم	داننده ذات تو بجز ذات تو نیست
هرگز دل من ز علم محروم نشد	کم مانند ز اسرار که معلوم نشد
هفتاد و دو سال فکر کردم شب و روز	معلوم شد که هیچ معلوم نشد
ترسم بروم عالم جان نادیده	بیرون شوم از جهان جهان نادیده
در عالم جان چون روم از عالم تن	در عالم تن عالم جان نادیده (5)

- 1 - رجوع شود به : کتاب مفتاح الله السعاده ، ج 1 ، ص 420 - 421 .
- 2 - همانجا : ص 421 .
- 3 - فرهنگ فارسی ، دکتر محمد معین، جلد ششم ، چاپ یازدهم ، ص 1310 - 1312 .
- 4 - کشف الظنون ، چاپ ترکیه 1941 ، بند 19 .
- 5 - گنجور ، رضاقلی خان هدایت «تذکره ریاض العارفين» بخش 78 ، فخرالدین رازی